

השיעור השבועי

גליון מס' 551

הרב המקדים: הרד"ג מאיר אשכנזי שליט"א
רב כפר חב"ד

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הליון והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועלים
21:21	20:23	19:32	חל אביב
21:18	20:23	19:32	חיעה
21:22	20:26	19:35	באר שבנו
21:18	20:22	19:31	

בלק | י"ב תמוז תשפ"ו

הנאה ממעשה שבת - ד

עירוני מים רותחים על חמין שמצטמק. אמירה לאשכנזי שיעשה דבר המותר לו. אמירה לישראל ביו"ט שני של גליות. הגיס או כיסה חמין שלא מבושל כל צרכו אם מותר ליהנות. בישול תבשיל כמאב"ד. הכנת תה בשבת

ישראל אדוקים בעונג שבת

א. בשיעור הקודם דיברנו בדין עירוני מים רותחים לתוך חמין שמצטמק, וכתב הרא"ש (פ"ג דשבת ס"ט א) - לפני כ-700 שנה - שעם ישראל אדוקים במצות עונג שבת, ודואגים לחמין שיהיה טוב ולא ישרף. יש שנהגו במרוקו לשפוך מים חמים לחמין שמצטמק, ובמרוקו היו גדולי תורה, אלפי ספרים ושתי"ם חוברו במרוקו, אבל בזה עשו כדעת הרמ"א (ס"ט רג, וס"י שיה סט"ו), וצריכים לדעת שאחר שעלו לארץ, עושים כדעת מרן שהיה כאן מרא דאתרא, ממאתים רבנים נסמך, ו'קמא קמא בטיל'.² ומרן השלחן ערוך (סימן רג ס"ד) כתב: יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק. ע"כ. ופסק בזה כדעת רבינו יונה (באגרת התשובה יום ה' כלל א סימן ג). ואמנם הר"ן (שבת מ: ומ"ח) חלק על רבינו יונה, והרמ"א (ס"ט רג, וס"י שיה סט"ו) פסק שכל שלא נצטנן לגמרי מותר.

טוב שכן קרוב

ב. מי שקם לתפלה מוקדם ורואה שהחמין עומד להצטמק, ויש לו שכן אשכנזי, ומבקש ממונו: תשמע, עד שאחזור מהתפלה החמין ישרף. ורצוני שתשפוך מים חמים לתוך החמין. השכן תמה, וכי אני גוי של שבת שלך? אלא כיון שהאשכנזים יוצאים ביד רמ"א, והרמ"א כתב שמותר, לכן מותר לו לעשות כן. אפילו שהוא עושה זאת לצורך הספרדי, סוף סוף מי שעושה את המלאכה הוא אשכנזי שלדעת הרמ"א זה מותר לכתחילה.

העושה עושה בהיתר

ג. אם השכן האשכנזי שואל: איך אעשה בשבילך, הרי אתה ספרדי, ומרן השלחן ערוך כותב שיש למחות במי שעושה כך? נשיב לו, שהרי בשלחן ערוך

¹ מדברי הרב מאיר אשכנזי שליט"א: ברשות כבוד מרן הראשון לציון, זכות גדולה להשתתף בשיעור הגדול הזה, להיות חלק מהפצת התורה הגדולה של מרן הראשון לציון בשיעור השבועי. יה"ר שיהיה הכל מתוך בריאות שלמה, יאריך ימים על ממלכתו, יעמיד תלמידים הרבה. אנחנו מתפללים ומבקשים שנוכה לגאולה האמיתית והשלמה, יהיה קיבוץ גלויות ונראה את כל עם ישראל כאן בארץ ישראל. ונזכה לראות את משיח צדקנו בקרוב ממש.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגאון רבי מאיר אשכנזי, רבה של כפר חב"ד. אני הכרתי היטב את אביו וצ"ל, היה בקי גדול בהלכה, כשהייתי הולך לכפר חב"ד בכל מיני אירועים, הייתי יושב אצלו וביתו ומדבר עמו בעניני הלכה. הספר שערי הלכה ומנהג חמשה כרכים, חיבר אותו הרבי, שם גילה כוחו בהלכה, מעניני חסידות יש ארון שלם של ספריו, אבל גם בהלכה הראה לנו את כוחו, כמו הרבי הקודם בעל שו"ת צמח צדק מליובאוויטש, שמרן ביביע אומר מזכירו כסדר, וגם בילקוט יוסף מוזכר שערי הלכה ומנהג כסדר. בודאי שאי אפשר רק חסידות, אלא צריך גם הלכה, וזה מה שעשה אביו, היה בקי בקונטרס אחרון של הגר"ו, בכל שורה ושורה, והייתי מתווכח איתו, לא כתב כך, כן כתב כך, וב"ה הבן יושב על כסא אביו, "תחת אבותיך יהיו בניך" (תהלים מו, יז). בכל פינה בעולם יש שלוחים של חב"ד, כשהייתי בכמה מדינות בשבתות התפללתי בחב"ד, כשהייתי בארגנטינה

(ס"י רסג ס"י) כתב לגבי מי שקיבל שבת מבעוד יום, לבש עניבה, בא לבית הכנסת, והתחיל לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, ולפתע נזכר ששכח לחבר את התקע של הפלאטה לשקע, או נזכר שיש לו בוילר דלוק, והוא בוילר ישן, כי בחדשים יש תרמוסטט שכשמגיע לרתיחה מפסיק, אבל בישנים יכול להתפוצץ ולגרום נזק או אפילו סכנת נפשות. ואשתו עוד לא קיבלה שבת, מותר לו לומר לה לחבר את הפלאטה, או לכבות את הבוילר. ולכאורה אין מדבר דיבור חול בשבת ואומר לעשות מלאכה של הבערה או כיבוי בשבת? אלא שמרן השלחן ערוך פסק בשם הרשב"א (שבת קנא. ד"ה אמר רב יהודה), שמוותר למקבל שבת לומר לישראל חברו לעשות לו מלאכה, ובבית יוסף ביאר, שאם הוא לא היה מקבל שבת, היה מותר לו בעצמו לעשות את המלאכה. ועוד שהעושה עושה בהיתר, וביאר הט"ז (ס"י רסג סק"ג) שחכמים לא אסרו אמירה דיבור חול בשבת אלא באיסור השווה לכל.

אמירה ביו"ט שני של גליות

ד. תושב חו"ל שנמצא בארץ באסרו חג או בא' דחול המועד, ואצלו זה יום טוב שני של גליות, בכל זאת מותר לו לומר לישראלי: תרתיח לי מים לכוס קפה או תה. למרות שהוא עצמו אסור לו לבשל ולהרתיח מים ביום טוב שני של גליות, הולכים אחר העושה. וכיוצא בזה כתב הרב פיינשטיין (ח"ב או"ח ס"ב עט). וכן בישראלי שנוסע לכותל באסרו חג או בא' דחול המועד, ותושב חו"ל רוצה להצטרף אליו, מעיקר הדין מותר שהישראלי יפתח לו את הדלת של הרכב כדי שלא ידליק מנורה, ויסיע אותו לכותל ויחזיר אותו. אמנם יש חולקים, אין דבר בלי מחלוקת, אבל למסקנא הולכים אחר עושה המלאכה שבשבילו מותר (עיין עוד ילקו"י יו"ט עמ' קיז, קכ). לכן גם כאן מותר לקרוא לשכן האשכנזי שיוסיף מים חמים לחמין שמצטמק.

התאספו שם כל חסידיו חב"ד ועשו במיוחד קבלת פנים, אין פינה בעולם שאין שלוחים של חב"ד. וזה מה שהרבי עשה, החדיר להפיץ תורה, ולא רק ללמוד תורה לעצמו. הרבי ישב ולמד תורה בהתמדה, אבל דאג לעם ישראל. יש מקומות בעולם שאם יש שם יהדות זה רק בזכות חב"ד. אני מברך את כבוד הרב שימשיך עוד לזכות את הרבים, יפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה.

² היום אחד שאל אותי שהוא חוזר בתשובה על ידי רב אשכנזי, ורוצה לעשות כמותם בכל ההלכות, ולהתפלל במבטא שלהם. אמרתי לו, למה תעשה כך? לאשכנזים ב"ה יש גאווה טובה לעשות כדעת הרמ"א, "ויגבה לבו בדרכי ה'" (ד"ה ב), כי איך אפשר לעזוב את הרמ"א? החתם סופר כתב עליו, אשר כל בית ישראל נשען עליו. גם אנחנו הספרדים יש לנו גאווה טובה לעשות בכל כדעת מרן הבית יוסף, הרי הרמ"א רבם של האשכנזים כתב (בתשובה ס"ח מה) עליו: מורנו ורבונו, נשיא אלקים בתוכנו... והנה חלילה להמרות דברי מעלת כבוד תורתו דמרו, וכל החולק עליו כחולק על השכינה. ע"כ. רואים שדיבר כלפי מרן בכבוד גדול. ואנחנו קיבלנו הוראות מרן. השואל אמר לי הבוקר שהוא רוצה להשתכנן, אמרתי לו, גם אם תטבול במים רותחים לא יעזור לך... כי אתה ספרדי, "ויגבה לבו בדרכי ה'", גם אשכנזי לא עושה הכל כמו הספרדים. כל שבט יחזיק במנהגו, עם ישראל לשבטיו.

אמירה לאשכנזי שיאמר לגוי

ה. לפני שנים היה שבת חתן במשפחה, ובלייל שבת פתאום היה קצר, נפסק החשמל, והיו שם תלמידי חכמים, רבנים וראשי כוללים, ולא כולם ידעו מה לעשות. היינו ליד מלון שלום בבית וגן, ויש שם גוי, האם מותר לקרוא לו שידליק את החשמל? היו הרבה פלאטות ונוצר עומס של חשמל, ורצו שהגוי יוריד דבר אחד וירם את החשמל, אבל זו מלאכה דאורייתא להדליק את החשמל והפלאטות? האברכים התחילו להתפלל, ואמרנו להם שיקראו לאשכנזי שהוא יאמר לגוי לתקן את הקצר, והגוי יבוא וידליק. כי הרמ"א (סי' רע"ב) פסק להקל במקום צורך גדול כדעת ספר העיטור (הל' מילה דמ"ט ע"א), שמותר לומר לגוי לעשות אפילו מלאכה דאורייתא לצורך מצות עונג שבת. ואין לך עונג שבת יותר מזה, בפרט בשבת חתן.

מצוה דרבים

ו. יש שרצו להתיר בשבת חתן מצד שזו מצוה דרבים, אבל זה לא נכון, כי מצוה דרבים מצינו ברבי אליעזר ששיחרר עבדו להשלימו לעשרה (ברכות מו:), ומצות תפלה במנין היא מצוה שאי אפשר לעשותה ביחיד, אלא רק ברבים. אבל כאן יש בשבת חתן מאה איש, שכל אחד מקיים בפני עצמו את מצות עונג שבת, וזה לא נחשב מצוה דרבים. על כל פנים בלאו הכי אשכנזי יכול לומר לגוי. ואכן הלכו ליד מלון שלום וראו אחד עם שטריימל, והסבירו לו את הדין והוא שמע וכיבד, ואכן אמר לגוי, והגוי הגיע ותיקן את החשמל. וכיון שהתבטל כבר היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, אין בו איסור משום בישולי גוים (ש"ע יו"ד סי' קי"ג ח"ה). אדם שלא יודע הלכות מסתבך, או שלא יאכל חמין או שלא יאכל בכלל, אבל צריך להיות בקי בהלכה.

מקום צורך גדול

ז. יש לצרף סברת החכם צבי (סימן ק), נזירות שמשון (או"ח סימן ג), זבחי צדק (סי' ק"ט לא) ועוד, שבמקום צורך גדול עושים נגד מרן. ואף שבש"ת רב פעלים (ח"ב ח"ד סימן ז), כתב, שאפילו במקום הפסד מרובה אין לסמוך על החולקים על מרן. והחזון איש (יורה דעה סי' ק"ט) כתב, שכאשר נפסק בשלחן ערוך להחמיר, הרי זה נחשב כאילו "נאמרה הלכה" - כמו הלכה למשה מסיני - ואין להקל אפילו בשעת הדחק. אבל הגדולים הנ"ל חולקים, ומכללם הזבחי צדק רבו של הבן איש חי, וכפי שביארנו בשיעורים הקודמים (גיליון השיעור השבועי שלח תשפ"ו אות ז-כ). וגם כאן זה נגד מרן (סימן שז סעיף ה) שהתיר רק בשבות דשבות, ואפילו הכי במקום צורך גדול לא הולכים ראש בקיר. וכל שכן ע"י אשכנזי. בחזון עובדיה (שבת ג עמ' תלב) מדבר על הפסקת חשמל בשבת חתן, ומשום מה לא הציע לומר לאשכנזי שיגיד לגוי, ואין הכי נמי, עכשיו בשמים מרן שומע אותנו ומסכים.

יכנים מצקת

ח. כאמור, אדם שקורה לו שהחמין שלו מצטמק, ובפרט בשבת חתן כשיש ציבור גדול של אורחים, ורוצה שהחמין יישאר טוב, אמרתי **אפשרות אחת** שיקרא לאשכנזי שישפוך מים חמים. **אפשרות שנייה**, יכול לקחת את המצקת ולהכניס למיחם של מים חמים, להשאיר במשך דקה כדי שתתחמם, ואחר כך יוציא מהר ויכניס לחמין, אבל לא ישפוך את המים באויר, אלא יכניס את המצקת לתוך הסיר וישפוך ישירות על האוכל, וכמו שכתב רבינו יונה - בבית יוסף הובא בקיצור, ובהגהות והערות במהדורת מכון ירושלים הביאו את הלשון במלואה - שאף על פי שהמים רותחים, באויר פסק כוח רתיחתם מלבשל, כיון דאיכא למאן דאמר בירושלמי (פ"ג דשבת ה"ה) שעירוי דינו ככלי שני, וכשמגיעים לתוך התבשילים הם חוזרים ומתבשלים.

מי מדרד בשעלו מים

ט. בשיעור הקודם הזכרתי שבמנוחת אהבה (ח"א פ"ג הערה 54) חידש מדעתו שרבינו יונה דיבר דוקא כשמערה מים בחום שהיד סולדת בו בדיוק - 45 מעלות - ובאויר ירדו מעט מחום זה, ולכן בתבשיל חוזרים ומתבשלים, הא לאו הכי, אם המים חמים ביותר מותר לשפוך על התבשיל. ובזה חלק על אחרונים רבים ובראשם על מרן זצ"ל (יורה דעה ח"ד סי' כב). ומרן ענה לו בשולי הסכמתו לשו"ת תפלה למשה ח"א, ובחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' שצג): 'מי מדרד

³ אבל יש כאלה שמתעקשים ולא מוכנים לקבל, סתם חוזרים בחזרה על הטענות, ולא עונים לגופם של דברים. בילקוט יוסף שבת כרך א' (ה"א עמ' תקנה והלאה) שיצא לאור בשנת תשע"א, כתבנו עשרות עמודים בנושא ועניתי לו על כל הטענות

בשעלו מים' (ישעיהו מ, יב), כיצד ניתן למדוד את מדת החום של המים שהם בדיוק בחום שהיד סולדת בו ולא יותר מעט. ומרן ענה כן לרווחא דמילתא, אבל אני אומר יותר מכך, זה לא נכון לומר שרבינו יונה דיבר על מים שהם בדיוק בחום שהיד סולדת בו, כי רבינו יונה שאסר נימוק: דאיכא למאן דאמר בירושלמי שעירוי דינו ככלי שני, והרי לאותו מאן דאמר כל עירוי, אפילו במים רותחים ביותר, הוא ככלי שני, וכשמגיעים לתבשיל חוזרים ומתבשלים. ואם כן האוקמייתא שהעמיד לא מתחילה כלל, ומחילה מכבוד תורתו זו טעות.

אפילו מעלה רתיחות

י. במשך השבוע אחד שאל אותי, לכאורה באויר המים נשארים רותחים, כמה כבר החום יורד בעירוי, אם היו שמונים מעלות, ירדו לשבעים מעלות, ומה בכך? אמרתי לו, קודם כל תראה מה כתוב בבית יוסף יורה דעה סימן קה - הגעת לשם? לא, עדיין בסימן א'... - שכלי שני אינו מבושל אפילו הוא רותח עד שהוא מעלה בועות. וכבר ביארו התוספות (שבת מ: ד"ה ושמע) את החילוק בין כלי ראשון לכלי שני, שכלי ראשון יש לו כוח לבשל מאחר והיה על האש דפנותיו נשארות חמות, אבל כלי שני אינו מבושל כי המים שבו היו באויר והתקררו ודפנותיו הולכות ומתקררות. הוא שמע וקיבל, כי הבאתי לו ירושלמי ופוסקים.³

שקית עם מים

יא. לכן להלכה ולמעשה אין אפשרות לשפוך מים חמים, ומה כן אפשר? בינתיים אמרנו, או שיאמר לאשכנזי, או שיעביר מים עם מצקת. **אפשרות שלישית**, אדם שחושש שהחמין יישרף, חכם ענינו בראשו, בערב שבת ניח שקית מיוחדת מלאה מים בסיר של החמין, וכשקם בשבת בבוקר אם רואה שהחמין עומד להישרף, יקח קיסם שנייני ויעשה חור בשקית, והמים ישפכו לתוך החמין. נמצא שיש פתרונות ולא 'סגר עליהם המדבר'.

בחול על החמין

יב. אדם שלא ידע את ההלכה, והוא אבא של החתן, ולקח מים חמים ושפך לחמין, ואמר, כך נהגנו במרוקו... אבל אתה לא נמצא במרוקו, או בתימן - גם התימנים יש שמקילים בזה - אלא בארץ ישראל שהיא אתרא דמרן, ממאתים רבנים נסמך, והשכינה דיברה מתוך גרונו, ומהר"י פראג" (סי' נט, ד"ד רע"א) - לפני כ-280 שנה - כתב, שהעושה נגד המרא דאתרא - נגד מרן, או אשכנזי נגד הרמ"א - הוא בגדר מזלזל בכבוד רבותיו. אבל נניח שהוא לא ידע ושפך את המים לחמין, וכשבאים לקידוש, הוא אומר לחברו: איזה מזל שיש לנו חמין טוב, כשקמתי בבוקר שפכתי מים חמים... אומר לו: מה עשית, זה אסור, מרן כותב שיש למחות ביד המקילים, ויש כאן מאה אורחים וכולם ספרדים, איך יאכלו את החמין שעשית בו איסור? מי שלא יודע הלכות יאמר שאסור לאכול מהחמין, אבל האמת שמותר, כי הפרי מגדים (סי' שיח א"א סק"י) כתב, שכל שיש מחלוקת אם נחשב בישול בשבת או לא, זה ספק דאורייתא, אבל בדיעבד מותר ליהנות, כי מעשה שבת מדרבנן, כמו שדרשו בכתובות (ז.ו) "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם", "היא" קודש, ואין מעשיה קודש. וכיון שכך, בדיעבד יש לומר ספק דרבנן לקולא, ואם עבר ועשה מותר לאכול את האוכל הזה, "יאכלו ענוים וישבעו" (תהלים כב, כז).

עירבב את החמין

יג. עוד דוגמא, אדם שהרים את המכסה של החמין, ורואה שהוא לא כל כך מבושל טוב, לקח כף גדולה ועירבב - הגיס בקדרה. כיון שהתבשיל לא היה מבושל לגמרי עבר איסור, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות שבת הל' ד, יא) שהמגיס חייב, משום שהגסה היא מצרכי הבישול, כלומר שהיא חלק מתהליך הבישול, ובמבושל כל צרכו יש בעיה אחרת של מחזי כמבשל, אבל בפלאטה אין 'מחזי' ומותר. בכל אופן כשהחמין מבושל שמונים או תשעים אחוז, ולא מאה אחוז, ועירבב 'עליונים למטה ותחתונים למעלה' (נ"פ פסחים ג. ב"ב י: וכן זבחים פ: ובבב"ב יז:), לא טוב עשה כי גרם לזירוז הבישול. השאלה האם מותר לאכול את החמין הזה?

שחלק על מרן זצ"ל, ולפעמים קשה לאנשים לקרוא הכל, ומדלגים, וחוזרים על דבריו. גם עוקבים אחרי השיעור - ברוך ה' - ואחר כך עונים בעלונים. אבל תענה נכון, לא סתם תמרח את האנשים.

כיפה את החמין

יד. וכן, אדם שגמר ללמוד בליל שבת בשעה שתיים בלילה⁴, והוא רעב, ופותח את החמין ולוקח מעט מהחמוס ומהתפוחי אדמה, ומרגיש יבש, ומבין שהחמין לא מבושל כל צרכו. הדין הוא שאסור לו לכסות את החמין בחזרה במכסה, כי גורם לזירוז הבישול. וכמו שכתב המאירי (שבת עג): וכל שממחר לאפות או לבשל, כגון בולל ומגיס בקדרה "או משים כיסוי" של קדרה על הקדרה, "חייב" משום מבשל. גם רבי עובדיה מברטנורא (פרק כלל גדול מ"ב), כתב, שהנותן כיסוי על גבי קדרה העומדת על האש חייב משום מבשל. וכן כתבו הסמ"ג (לאוין סה יד ע"ד, ובדפ"י דף ג' - ג) - הובא בבית יוסף (סי' רנו ס"ד), הסמ"ק (סי' רפב ע"ג רפ), התרומה (סי' רלא) - הזכירוהו ההגהות מיימוניות (פ"ג אות ח), הרא"ה בארחות חיים (הלכות שבת סי' עד), הנימוקי יוסף (שבת מ"ח), פסקי מהרי"ח (הובא בקובץ שיטות קמאי שבת מז), המחזור ויטרי (שבת סי' כד), הכל בו (הל' שבת ע"ג ע"ב). וכן מבואר בחידושי הר"ר יהונתן מלונלי (ריש פרק ז' דשבת), ובתוס' (שבת מ"ח ד"ה דהיתום). השאלה באופן שעבר וכיסה את החמין, האם מותר לאכול ממנו?

נתבשל כמאכל בן דרוסאי

טו. מי שלא יודע הלכות, לא יאכל את החמין, ויאכל מקופסת שימורים, וגם אז לא ידע אם מותר לפתוח... אבל לפי ההלכה מותר, כי בשעת לילה מאוחרת, התבשיל מסתמא הגיע לשליש בישולו, ונאכל על ידי הדחק. דהיינו שנתבשל כשיעור 'מאכל בן דרוסאי', והוא שודד דרכים שפורץ לבית ורוצה לברוח, ורואה בשר על האש, לוקח מזלג ורוצה לאכול את הבשר הזה ולברוח, וגם אם הבשר לא מבושל לגמרי, אלא שליש בישול, הוא דורס ואוכל (עיין לוח חן סוף אות ג). ולדעת הרמב"ן (שבת לח:), הרשב"א והריטב"א (שבת יח: ולט:), הר"ן (דף ו' ע"ב מדפי הרי"ף), הרא"ש (פ"ג דשבת סימן יא) ועוד, הגומר בישולו לא עבר על איסור בישול, כי ההגדרה של בישול היא לקחת דבר שאינו ראוי לאכילה, ולהכשירו לאכילה, אך מאכל בן דרוסאי ראוי לאכילה על ידי הדחק. ואמנם ההלכה היא כמו שכתב הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג): המבשל על האור דבר שהיה "מבושל כל צרכו" מערב שבת פטור. ומשמע שאם לקח תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וגמר את בישולו, חייב משום מבשל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סי' שיח סעיף ד), והרמ"א לא חלק אלא הסכים בשתיקה. אבל כיון שהדבר שנוי במחלוקת, בדיעבד מותר לאכול.

גברא רבה כוותיה

טז. בספר אור לציון חלק ב' (עמ' קס) כתבו, שמי שפתח את הסיר וראה שהתבשיל לא מבושל כל צרכו, אלא רק כמאכל בן דרוסאי, וחזר וכיסה את הקדרה, מותר לאכול את האוכל הזה, ונימקו שכיון שכל הבישול כאן בגרמא, שאינו אסור אלא מדרבנן, וכמבואר בגמ' שבת (ק:): "עשייה הוא דאסירא הא גרמא שריא" - וכו', בדיעבד יש לסמוך על הפוסקים שאין בזה משום בישול. אולם תמהנו על זה, כי חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל היה אחד מגדולי הדור שלנו, איך יתכן שגברא רבה כוותיה יכתוב דברים נגד ראשונים רבים, וכי לא ידע תוס' ודברי הראשונים כמלאכים, שכתבו שהמכסה את הקדרה

⁴ בליל שבת חייב לקבוע חברותא או ללמוד בקבוצה, כדי שישאר ער עד השעה שתיים בלילה, ואם ילמד לבד יירדם, לא חבל על הזמן, בשביל מה לישון הרבה, יבוא זמן שנישן וכשנרצה לקום יהיה עלינו הרבה אבנים מלמעלה ולא נוכל לקום... כל עוד שאדם חי ונשמה באפו, ינצל את החיים.

⁵ מחללי שבת בפרהסיא של ימינו, נקראים מזידי, ומה שכתב הגאון החזון איש (וזה דעה סימן ב' אות ב') שהם בגדר תינוקות שנשבו לבין הגויים, כי התחנכו במקומות לא טובים ומה יעשה הבן ולא יחטא, זה כדי לדעת שצריך לקרב אותם ולהחזיר אותם בתשובה, אבל מי שיועד שהיום שבת ויועד שאוסר לעשות את המלאכה הזאת בשבת, נקרא מזיד. היה מי שכתב שהם כמו אנוסים, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' מנחות ה"ג) לענין בני הקראים. אמנם הרב ואזנר בשו"ת שבט הלוי (הל' ב' סימן קעב, וח"ט סימן קצח) כתב בצורה חריפה שהם אפיקורסים, אך אנו נוטים לומר שהם בגדר תינוקות שנשבו, ולהלכה יש מצות כיבוד אב ואם גם באבא או אמא מחללי שבת, וזה כדי ללמד עליהם זכות ולקרב אותם, להחזיר אותם בתשובה.

אפשר לקרב מי שעדיין לא הכניסו לו שנאה, כיום קשה מאוד לקרב שוטרים שיש להם שנאת ישראל, ומפליאים מכות בבני תורה, מבזים ומשפילים אותם, קורעים להם את המכנסיים. ביזיון תלמידי חכמים. זה כואב, הרצון שלנו תמיד להאהיב את התורה, ולהחזיר אנשים בתשובה, וכשמישהו הראה לי מה שהם עושים, כאב לי מאוד. אנחנו הולכים אצל החילוניים, ורואים איך שהם מקשיבים ורוצים לחזור בתשובה, הם מרגישים ריקנות, כל היום בתאוות העולם הזה, "אָקול וְשָׁתוּ כִּי מִקֶּחַר

חייב חטאת. על כרחך שזה מדברי העורכים. יש בספר הזה דברים נפלאים, אבל צריך לבדוק כל דבר ודבר. ועל הלכה זו יכתוב בצד: לא מסתבר שחכם בן ציון אמר כן, והאיסור מדאורייתא.

מלאכות שהן גרמא

יז. הלא כל מלאכת מבשל היא בדרך גרמא, שמניח תבשיל לא מבושל על האש והוא הולך ומתבשל לבד, וגם האופה שם עיסה בתוך התנור שהיא לא ראויה לאכילה אלא רק לתרנגולים, אבל עושה בשבילו, והתנור אופה, וזו אחת מט"ל מלאכות - מלאכת המבשל, או האופה. ויש עוד מלאכה בגרמא שהתורה חייבה עליה, והיא מלאכת זורע, שאדם מטמין בקרקע שתיל או גרעין, לשתיל לוקח שבועיים עד שנקלט, ולגרעין לוקח שלשה ימים עד שנקלט, וכמו שכתב הש"ך (סימן רצג ס"ב) בשם תרומת הדשן (סימן קצא), וכתב הרש"ש (שבת עג). שחייב על מלאכת זורע אף שההשרשה לא תהיה אלא בחול. ופלא מה שכתבו עורכי הספר אור לציון שהמכסה את הקדרה זהו גרמא מדרבנן. זה לא נכון, אלא עבר איסור דאורייתא. ואפילו הכי בדיעבד מותר לאכול את התבשיל, כי הנאה מומעשה שבת מדרבנן, וחזי לאצטרופי סברת הראשונים הנ"ל שבדבר המבושל כמאכל בן דרוסאי אין איסור לגמור בישולו. וכתב הביאור הלכה (סי' שיח סעיף יח): ואפילו אם נאמר שאף לדעתם יש בו משום בישול מדרבנן, וכדעת איהו אחרונים, הלא דרבנן כתב הגר"א (סי' א"א) שאפילו לדעת השלחן ערוך הלכה כרבי מאיר דבשו"ג יאכל. ואומר מותר נמי שו"ג הוא.⁵ ולדעתו אם הגיס בתבשיל אפילו בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי בשו"ג שמותר, וכל שכן בנתבשל כמאכל בן דרוסאי. ע"כ.

הכנת תה בשבת

יח. עוד הלכה, איך עושים כוס תה בשבת? יש פינג'אן - קומקום קטן, היום לא מצוי, אבל אצל מרן האבא במשך שנים היינו משתמשים בזה - ושמים בו תמצית תה, שמכינים אותה על ידי שבערב שבת שופכים מים חמים על עלי התה, ומערבבים חזק, ויש שמקפידים יותר ומרתיחים את התמצית על הגז, ומקבלת צבע אדום טוב, זה תה פרסי... ובשבת לכאורה יש בעיה לשפוך מים חמים על התמצית, כי יש בישול אחר בישול בלח. ומה יעשה? לכתחילה קודם ימזוג מים חמים לכוס, ועל זה יוסיף את התמצית.⁶ ובשקיות תה יעשה כן בכלי שלישי, כלומר שהמיחם כלי ראשון, וממנו שופך לכוס שהיא כלי שני, וממנה מעביר לעוד כוס שהיא כלי שלישי, ושם את השקית תה. וכן מותר לערות מכלי שני על שקית תה שנמצאת בכוס ריק.

עירח על התמצית מכלי ראשון

יט. מה הדין בדיעבד, מי שלא היה בשיעור ולא ידע איך להכין כוס תה, לקח את התמצית מהפינג'אן ושפך לכוס ריק, ופתח את ברו המיחם ישירות על זה. צריך להעיר לו, שהוא מבשל את התמצית, כי יש בישול אחר בישול בלח, וזה עירוי מכלי ראשון ישר על התמצית. האם מותר לשתות את התה או אסור? מי שלא יודע הלכות אומר: אל תשתה, עשית איסור! אבל מי שיועד

נְמוּתָ" (ישעיהו כ"ג יג). אבל כשאנו רואים איך שמפליאים מכותיהם באכזריות, מה אתם רוצים מאיתנו, הרי מזמן בן גוריון שר"י פטרו את בחורי הישיבות העוסקים בתורה, והתורה מגינה על כל יושבי הארץ, וכי לחינם טראמפ התהפך עלינו, למה? בגלל הגזירות שעושים על בני התורה. אין להם שכל לשלטונות, במקום לחזק את בני התורה, נלחמים בבני התורה. יש לעזוק: תפסיקו לעצור את בחורי הישיבות! איזבל המרשעת הזו [היועצת המשפטית] היא שנותנת את ההוראות הללו, והשוטרים ששומעים לה הם מסכנים, וקשה להחזיר אותם בתשובה. איזה שנאה יש להם, קורעים בגדים, איזה מכות נותנים לילדים קטנים ופוצעים אותם, קשה לראות את הדברים האלו. ה' יחזיר אותם בתשובה. וצריך לדעת שלא כל עמך ישראל כך, ולא כל השוטרים שווים, הייתי הולך מידי פעם לכנס שוטרים ומדבר אצלם, והיו מכבדים ושומעים. לא כולם שונאים, יש קבוצה שכנראה מושפעת מהאיזבל הזו והולכים ונותנים מכות רצח באכזריות לבחורי ישיבות. עם ישראל בעיקרו הוא טוב.

⁶ ואין לחוש בכך לאיסור צובע, כי אין צביעה במשקים, וכמו שמי שיש לו יין לבן ורוצה שיהיה אדום, "אֵל תִּרְאֵ יַיִן פִּי יִתְאַדָּם" (משלי כג, לא), ובפרט בליל הסדר שרוצה ארבע כוסות ביין אדום, מותר לו לקחת קצת יין אדום ולמזוג על היין הלבן, ואף שמתכוין לצבוע, אין איסור צביעה במשקים, וכמו שכתב הפרי מגדים (סי' שכ א"א ס"ק כה, וחזר בו ממ"ש בס"י שיח מש"ז ס"ק טו), כי אין דרך צביעה בכך (יב"א ח"ב האו"ח סי' כ).

הלכות, יודע שמוותר לשתות, וזה עונג שבת... למה? כי יש בזה כמה ספיקות, קודם כל יש מחלוקת אם עירוי מבשל ככלי ראשון או לא, לדעת הרשב"ם (בתוס שבת מב.) והרא"ה והרשב"א (שבת מב.) עירוי לא מבשל כלל, שהרי ביארו התוס' (שבת מב.) שכלי ראשון מבשל כמני שכשעומד על האש הדפנות חמות ושומרות על החום. ומה שאין כן עירוי שמתקרב באויר. אלא שהרשב"א בתורת הבית (בית ג' שער ג') כתב, שיש לחוש לדעת רבינו תם שעירוי מבשל ככלי ראשון. ובש"ע (סי' שיה ס"ה) פסק שאסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון. ובירור דעה (ו"ד סימן סח סעיף י' וסי' קה סעיף ג') פסק שעירוי מבליע ומפליט.⁷ אך בדיעבד שכבר נעשה בשבת, הנאה ממעשה שבת דרבנן, וספק דרבנן לקולא.

שמה תתאה גבר אפילו הוא מייעט

ב. יש עוד מחלוקת האם 'עילאה גבר' - העליון גובר - או 'תתאה גבר' - התחתון גובר. למשל, אם יש לו חצי כוס מים קרים ושופך לתוכו מים חמים, האם המים החמים מבשלים את המים הקרים או לא, להלכה 'תתאה גבר' והם לא מתבשלים. וכאשר בכוס היו מים קרים מועטים מאוד - או מעט תמצית תה - כתבו התוס' (שבת מב. ד"ה נותן) שהרי רואים במציאות שכאשר שופך עליהם מים חמים הם מחממים אותם, ובכחאי גוונא 'עילאה גבר'. וכתב הט"ז (סי' שיה ס"ק יח) שכן דעת הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת ה"ה). אך דעת הרשב"א (שבת מב.), שגם בזה 'תתאה גבר' והמים לא מתבשלים. ואמנם אין הלכה כמותו, אבל לגבי התמצית של התה יש לנו צירוף שלשה ספקות להקל, שמה כהרמב"ם וסיעתו שאין בישול אחר בישול בלח, ושמה כהרשב"ם וסיעתו שעירוי לא מבשל כלל, ושמה כהרשב"א שתתאה גבר אפילו כאשר הוא מייעט.

ספק ספיקא בידים

כא. בילקוט יוסף על הלכות שבת ח"ג (ח"ג עמ' קפב) שיצא לאור בשנת תשנ"ג, הבאנו את הספק ספיקא הזה, ובזמנו מרן היה יושב איתי להגיה את הספר כל לילה במשך שנים, לפחות חצי שעה, לא כל אחד זוכה לזה, אני לא קורא לזה חברותא כי מרן מעולם לא ראתיו שלומד חברותא עם מישהו, אלא עבר אתי יחד על כל סעיף וסעיף. היו לנו שני צילומים מהספר, מה שפשוט ממשיך הלאה, ומה שמחודש היה אומר, מאיפה המקור?... והיה מעיין למטה במקורות. והנה בהלכה הזו כתבנו שהמערה מים חמים על התמצית יש לו על מה לסמוך, וראה למטה שעשיתי ספק ספיקא הנ"ל, והעיר, איך מועיל ספק ספיקא, הרי הרא"ם (בתוספתו לסמ"ג הל' מגילה דצ"ז ע"ב) כתב דלא עבדינן ספק ספיקא לתתחילה, אלא רק בדיעבד מתירים. הרא"ם הביא ראייה מדין הטומטום והאנדרוגינוס, שלא מוציאים ידי חובת שופר או מגילה לא את מינם ולא את שאינם מינם (ר"ה כט.), ולכאורה מדוע טומטום אינו מוציא את מינו הטומטום על פי ספק ספיקא, שמה התוקע זכר ושמה גם השומע נקבה, אלא על כרחך שלא עושים ספק ספיקא בידים. ואם כן מדוע כאן אמרנו שיש לסמוך על ספק ספיקא בידים? הרב היה כותב לי בצד הגהות⁸, ובבית הייתי מתקן. מדובר על לפני 36 שנה ומעלה.

לא מוסכם

כב. אבל באמת דברי הרא"ם אינם פשוטים, הפרי חדש (בכלל הס"ס אות ד) ועוד חלקו עליו, וכתבו שעושים ספק ספיקא אף לכתחילה, ומה שבטומטום לא

עושים ספק ספיקא, יש לומר כי שם הספיקות הם בתרי גופי, ספק אחד בתוקע וספק שני בשומע, וזה אינו מועיל, וכמו שכתב בש"ע (סי' ק' סעיף ט) לגבי ספק בגוף ספק בתערובת, אבל לעולם בשני ספיקות על דבר אחד, כגון אם החתיכה הזו כשרה או לא, בזה עושים ספק ספיקא אף לכתחילה. ועוד יש לומר, שהחמירו בטומטום שלא יוציא אפילו את מינו, כי בספק מצות עשה יש להחמיר יותר, וכמו שכתב הרמב"ם (הוצאת מקיצי נדמים משנת תשכ"א סימן שיח) שבספק עשה ספק דאורייתא לחומרא מהתורה. וכן כתב במוצל מאש (סי' ג'), שדוקא במצות עשה לא עבדינן ספק ספיקא לכתחילה, אבל בלא תעשה עבדינן ספק ספיקא לכתחילה (עיין לוי' חן אות עד, וע"ע יב"א ח"ד ח"ד סימן כג אות ז). וכאן לגבי בישול של תמצית תה, זהו לא תעשה של מלאכות שבת, ובוה עושים ספק ספיקא לכתחילה. למחרת חזרתי למרן האבא, ואמרת לי את הנראה ליישב, ושמוח מאוד.⁹ לכן מי ששם את התמצית ועירה עליה מים חמים, בדיעבד מותר לו לשתות את התה, וגם העושה כן יש לו ספק ספיקא לסמוך, אבל טוב להחמיר שלא לעשות כן, אלא קודם כל ישפוך את המים, ועל זה יתן את התמצית.

ארון למטה, והנה במצלמה רואים גנב אחד שנכנס בלילה למשרד, פותח את הארון וגונב את כל הדפים האלו, והולך. ניסינו לזהות מי זה, אבל רואים את רק את גבו. לא יודע מי עשה עם זה, אולי מכר, אבל חבל, היו שם הגהות של מרן בכתב יד. נשאר לי חלק מההגהות בכתב יד, ורואים איך שמרן הגיה בכתב יד ועבר על כל הספרים.

א.ה. אלא שבילקוט יוסף שם סיים: אך עדיין יש לחלק בזה, שבנידון דין אינו רק בגדר ספק ספיקא לכתחילה, אלא הוא ספק ספיקא בידים, דהיינו שהספק ספיקא אינו קיים לפנינו, ואנו מכניסים עצמינו לעשות מעשה להקל לכתחילה, וכיון שיש אפשרות אחרת, לשפוך תחילה מהמים הרוותחים ואחר כך לערות עליהם ממי התמצית, הוי כעין דבר שיש לו מתירין, וממילא אף שיש כמה ספיקות להקל, למה להיכנס לזה לכתחילה, ומשום הכי כתבנו דיש לערות תחלה את המים הרוותחים אל הכוס, ואחר כך יתן עליהם את מי התמצית. ושאלתי למרן אאמו"ר והסכים עמנו לענין דינא כמו שכתבנו [ולזה נתכונן בירחון קול סיני חשון תשכ"ג]. עכ"ל.

⁷ האגלי טל (מלאכת האופה ס"ק לא) סיכם ד' שיטות בדיון עירוי: א. תוס' בשם ר"י ור"ן בשם ר"ת, שעירוי מבשל הכל. ב. תוס' ורא"ש בשם ר"ת, שעירוי מבשל כדי קליפה. ג. רשב"ם, שעירוי לא מבשל, כי תתאה גבר. ד. רבינו יונה, שעירוי לא מבשל, כי מתקרב באויר. ושם (ס"ק לב) ציין שיש אומרים, שעירוי שנוסק הקילוח לא מבשל, אבל מבליע ומפליט. האגלי טל זה ספר יפה מאוד, מי שרוצה ללמוד ט"ל מלאכות ילמד בספר הזה. בצעירותו כשהיינו בישיבה קטנה שיעור ג', למדנו בישיבה מסכת שבת. אז גם בישיבת חברון ובעוד ישיבות למדו מסכת שבת, והיום פחות, לא יודע למה, ולומדים רק את הבבות, סנהדרין, גיטין קידושין, כתובות. וכדאי להחזיר גם את מסכת שבת, וכי אין בה למדנות?! כשלמדנו מסכת שבת בישיבה קטנה, הר"מ שלנו היה הרב יהודה עדס, ה' ישלח לו רפואה שלמה, יש לי שיעורים שלו כתובים, והוא אהב הרבה למדנות, והיה תענוג. כדאי להחזיר עטרה ליושנה שילמדו בישיבות מסכת שבת, וגם מסכת פסחים, ואף שהיא בסדר מועד, כמה למדנות אפשר לעשות בפסחים ובשבת.

⁸ היו לנו הרבה דפים של ילקוט יוסף על ברכות, שבת, קריאת ספר תורה, עם הגהות בכתב יד של מרן, הנחתי אותם במשרד שלנו בישיבת חזון עובדיה, בתוך